

փաթ ունին ազգերնուն զարգացմանն ու պայծառութեանը, որուն համար եւ սրտի մտօք պիտի աշխատին : Այս գովելի վախճանին հասնելու ուսումնական կարողութիւն չպակսիր իրենց, ինչպէս որ մեջերենն ոմանց այլ եւ այլ անգամ Աղաւնոյս մէջ հրատարակած ինքնաստեղծ հատուածներէն ու գեղեցիկ բարգմանութիւններէն քաջայայտ է. քաղաքական պաշտպանութիւն ու դրամական ձեռնտուութիւն եւս կրխոստանան իրենց մեծապատիւ եւ ազգասէր Աղայք Նսայի Դրանխօյեան, Կարապետ Խաչիկեան, Յակոբ Պըրզլեան, Մսերեան Յովհաննէս եւ Աստուածատուր, Յովհաննէս Տոնիկի Զարան, եւ այլք. այնպէս, որ անտարակոյս եմք, շատ չանցնիր այս գիտուն եւ ազգասէր պատանեկաց անդու ջանիւքը Մոյտախոյ մեր ազգայինք հայկական ուսումնականութեան մէջ փառաւոր տեղի մը պիտի ունենան. վասն զի այս ժրաշան ուսումնականաց ձեռօք իրենց մանկուկը գիր գրելէն ու կարդալէն սկսեալ մինչեւ երկրաջափութեան, հանրահաշուի

ու եռանկիւնաջափութեան բարձր ու խորին հաշիւներուն խելք պիտի հասցընեն, բնագիտութեան բնալուծութեան, մեքենաբանութեան ու շարժաբանութեան հրաշալեաց տեղեակ պիտի ըլլան, գրծագրութեամբ, նկարչութեամբ ու վիմագրութեամբ կարող պիտի ըլլան որ եւ իցէ ազգօգուտ անձի եւ գործողութեան յիշատակը կենդանի պահել, եւ որ մեծ քան զամենայն՝ հայասիրութիւն, ազգային լեզու, պատմութիւն եւ գրագիտութիւն պիտի սովորին հանդերձ գաղղիարէն եւ անգղիարէն լեզուաց, ընդհանուր ազգաց պատմութեան, աշխարհագրութեան եւ տիեզերագրութեան քաջավարժ հմտութեամբ :

Մաղբեմք իրենց, ուրեմն, յաջողութիւն յամենայնի եւ քաջառողջ երկարակեցութիւն, որպէս զի առանց մէկ արգելքի կարող լիցին մտքերնուն ու սրտերնուն մէջ եղած գեղեցիկ խորհուրդներն ի գործ դնել զիրութեամբ յօգուտ եւ ի փառս հայկազեան գրոհիս :

ՍԱՀՄԱՆՔ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Ի ՌՈՒՍԻԱ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ 52. 78 172.)

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՀԱՅՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆՆԵՐՈՒՆ
ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆՑԸ ՎՐԱՅ.
Ա. — Եպիսկոպոսական Ատեանք.

ՀԲ.

Լուսաւորչական Հայոց ամեն մէկ քեմին մէջ այն դաւանութեան համար մէյմէկ եպիսկոպոսական Ատեան կը գտնուի՝ չորս չորս անդամով, որ են վարդապետ մը եւ երեք աւագերէց կամ քահանայ : Ատենին նախագահը վիճակաւոր Առաջնորդն է :

ՀԳ.

Հայոց եպիսկոպոսական Ատեաններուն անդամները վիճակաւոր Առաջնորդաց որոշմամբ կը ընտրուին, եւ անոնք իրենց ըրած ընտրութեանը վրայ տեղեկութիւն կուտան Էջմիածնի Սիւնիկոսին :

ՀԴ.

Իւրաքանչիւր քեմի եպիսկոպոսական Ատեան-

ներուն ղիւանատունը կազմողներն են Ատենադպիր մը, Թարգման մը, Գործակատար մը, որ միանգամայն Գանձապետի ու Դիւանապետի պաշտօնները կը կատարէ, եւ ղիւանատան ծառայութեանը պէտք եղածին չափ սպասաւորներ : Այս պաշտօնատէրները եպիսկոպոսական Ատենին ընտրութեամբ կ'որոշուին ու վիճակաւոր Առաջնորդին հրամանաւ կը հաստատուին : Ատենադպիրն ու գործակատարը պատուոյ աստիճաններէն տասներորդին մէջ կը գտնուին, իսկ Թարգմանը երկուսասաներորդին մէջ, քանի որ այն պաշտօններուն մէջ կը մնան, եւ քե որ առաջուց կամ ուրիշ տեղ պաշտօն կատարած ըլլալով՝ աւելի բարձր աստիճաններ չունին :

ՀԵ.

Հայոց եպիսկոպոսական Ատեաններուն անդամները, եւ անոնց ղիւանատուներուն պաշտօնատէրները իրենց ծառայութիւնը ձեռք առնելու ժամանակ՝ հասարակաց օրէնսդրութեան համեմատ երկուս կընեն որ հաւատարմութեամբ ծա-

ուայն վեհափառ կայսեր, եւ իրենց պարտքերը ճիշդ կատարեն :

ՀԶ.

Գործողութեանց քննութիւն ու դատաստաններն ընելու համար՝ եպիսկոպոսական Ատեաններուն մէջ եւս նոյն կարգը կրպահուի՝ ինչ որ դրուած է Էջմիածնի Սիւնհոգոսին մէջ :

ՀԷ.

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վիճակաւոր եպիսկոպոսաց Ատեաններուն ընկած գործողութիւններն ասոնք են .

Ա. Անմիջական վերատեսչութիւն իրենց ձեռքին տակն եղած քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցականաց՝ թէ ամուսնացելոց եւ թէ կրօնաւորաց :

Բ. Նոյն վիճակին մէջ զանուող կղերիկոսական դպրոցներուն, վանորէից, եկեղեցեաց եւ բարեպաշտական տեղեաց բարեկարգութեանը վրայ հոգատարութիւն :

Գ. Քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական սպասաւորաց այրիներուն ու որբերուն վրայ խնամակալութիւն :

Դ. Անոնց իշխանութեան տակ եղած վանորէից ու եկեղեցեաց ստացուածքներուն կառավարութիւն :

Ե. Երբոր անոնց իշխանութեանը տակ եղած եկեղեցականաց դէմ գանգատներ ըլլան կամ նոյն եկեղեցականաց մէջ իրարու դէմ վեճ բացուի, այն գործողութիւններուն քննութիւնն ու դատաստանը կտրելը :

Զ. Ամուսնութեանց վրայ ելած խնդիրներուն քննութիւնն ու դատաստան, բայց այս նիւրիս վրայ ինչ երկրայական դիպումներ որ պատահին՝ ամենն ալ Էջմիածնի Սիւնհոգոսին առաջարկելով :

Է. Անոնց իշխանութեանը տակ եղած վանորէից, եկեղեցեաց, կղերիկոսական դպրոցաց եւ աստուածահաճոյ կամ բարեպաշտական տեղեաց օգտին համար կամաւոր տուրքեր ժողովելու հրաման տալ՝ բայց իրենց թեմին սահմաններուն մէջ միայն :

Ը. Հրաման տալ օտարական անձանց որ վանքերուն մէջ բնակին՝ թէ որ իրաւունք ունին այս բանիս (ըստ ՂԴ յօդուածոյն) :

Թ. Հոգեւորական եւ վանական տեսչութեանց անդամները իրենց տրուած պաշտօնին մէջ հաստատել :

Ժ. Լուսաւորչական Հայոց եկեղեցիներուն մէջ կղերիկոսներ հաստատել :

ՅԱ. Եկեղեցական աստիճան առնելու կամ անկէց հրաժարելու համար պէտք եղած որոշումը Էջմիածնի Սիւնհոգոսին առաջարկել :

ԺԲ. Բարեպաշտական տեղեր կանգնելու համար վճիռ տալ, եւ նոր վանքեր՝ եկեղեցիներ ու կղերիկոսական դպրոցներ բանալու հրամանները Էջմիածնի Սիւնհոգոսին առաջարկել :

ԺԳ. Ժիշդ ցուցակներ շինել թէ որչափ վանք, եկեղեցի, կղերիկոսական դպրոց ու բարեպաշտական տեղեր կան, ամուսնացեալ ու կրօնաւոր եկեղեցականաց թիւը որչափ է, ամեն մէկ եկեղեցւոյ ժողովուրդը որչափ է, ու այն եկեղեցւոյն քով եղած դպքատուններուն մէջ քանի վարժապետ, քանի աշակերտ կան, ու քանի հոգի ողորմութեամբ կապին :

ԺԴ. Ամեն տարի մանրամասն տեղեկութիւն տալ Էջմիածնի Սիւնհոգոսին թէ իրենց իշխանութեան տակը եղած վանքերը, եկեղեցիները, կղերիկոսական դպրոցներն ու բարեպաշտական տեղերը ինչ վիճակի մէջ են, եւ ճիշդ հաշիւ տալ թէ եկեղեցական ստացուածքները ինչ կերպով կրկառավարուին, եւ իրենց վիճակին մէջի քահանաներն ու ընդհանրապէս եկեղեցականները ինչ պաշտօններու մէջ են :

ԺԵ. Ամսական քննութեամբ ստուգել թէ որչափ պատրաստական դրամ եւ դրամական թուղթ կայ իրենց վիճակին մէջ, եւ ինչ որ երեսան գայ՝ օրագրութեան մէջ նշանակել :

Բ. Հոգեւորական Ատեանք .

ՀԸ.

Ռուսաստանի Լուսաւորչական Հայոց վիճակներէն մեկքանիին մէջ եղած Հոգեւորական Ատեանները երեք երեք անգամ ունին . այսինքն մէյմէկ վարդապետ կամ աւագերեց ու երկերկու քահանայ :

Այս ատեաններուն մէջ զրաւորական գործողութիւններն ընողը Թղթապահն է, որ երկոտասաներորդ պատուոյ աստիճանին մէջ կը գտնուի :

ՀԹ.

Հայոց Հոգեւորական ատեաններուն անդամոց ընտրութիւնը վիճակաւոր Առաջնորդին ձեռքովը կը ըլլայ . իսկ Թղթապահները նոյն իսկ Ատեաններուն ընտրութեամբը կ'որոշուին : Պաշտօնի մտած ատենին անոնք ամենն ալ երդում կ'ընեն որ հաւատարմութեամբ կատարեն իրենց ծառայութիւնը :

2.

Հայոց Հոգեւորական ատեանները անոնց եպիսկոպոսական Ատեաններուն իշխանութեանը տակն են, եւ ամենեւին մեկ գործողութիւն մը չեն կրնար ընել՝ առանց նոյն Ատեաններուն մասնաւոր յանձնարարութեանը :

2Ա.

Հայոց Հոգեւորական Ատեանները իրենց իշխանութեանը տակ եղած տեղերուն վրայ ամէն հարկաւոր տեղեկութիւնները կը ժողովեն որ տան իրենց եպիսկոպոսական Ատեաններուն, մասնաւոր անձանց այն խնդիրներն որ եպիսկոպոսական Ատեաններուն որոշմանը կը վերաբերին՝ անոնց կառաջարկեն՝ իրենց կարծիքով ճանդերձ, եւ եկեղեցական Ցուցակներէն վկայագիրներ կը հանեն ու կուտան :

2Բ.

Տարւոյն վերջը Հայոց Հոգեւորական Ատեանները իրենց եպիսկոպոսական Ատեաններուն հաշիւ կուտան իրենց զբաղմանցը վրայ, եւ անոր հետ մեկտեղ յայտարարութիւններ քե. քանի եկեղեցականք, որչափ եկեղեցիք, որչափ ժողովրդականք կան, քանի հոգի ծներ՝ մեռեր ու պսակուեր է, եւ իրենց եկեղեցեաց ստացուածքները որչափ են :

ԳՂՈՒԽ 2.

ՎԱՆՈՐԵՆՑ ՎՐԱՅ.

2Գ.

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ամէն վանքերն ալ, քէ արանց ըլլան եւ քէ կանանց, այս եկեղեցւոյս հին կարգադրութեանցը համեմատ՝ Մեծին Բարսղի կանոններուն կը հետեւին :

Կրօնաւորեւէն առաջ նորընծայական փորձ եւ կրթութիւն կը ըլլայ՝ որ Հայոց եկեղեցական կարգադրութեանցը համաձայն կերպով կը կատարուի : Նորընծայ կրօնաւորաց եւ միանձնուհեաց բիւր այն վանքին մէջ որոշուած բիւէն աւելի պիտի չըլլայ :

2Ե.

Ոչ ոք կրնայ կրօնաւոր ըլլալ առանց էջմիածնայ Սիւննոդոսին որոշման՝ վիճակաւոր Առաջնորդին առաջարկութեամբ :

2Զ.

Կրօնաւորութեան փափաքողները երեսուն տարեկանէն պակաս պիտի չըլլան. այս կանոնէս

դուրս ըլլալու բացառութիւնները՝ միայն մասնաւոր ու կարեւոր պատճառներով կրնան ըլլալ՝ ըստ կանոնաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ : Սակայն ամենեւին արգելք չկայ վանք մտնելու նորընծայական կրթութեան համար՝ նաեւ երեսուն տարեկան ըլլալէն առաջ :

2Է.

Կրօնաւոր ըլլալ, եւս եւ նորընծայանալ ուզողը առաջուց պիտի ընդունի այն անձանց կամ տեղեաց հաւանութիւնը՝ որոնցմէ որ կախուած է : Հարկատու կամ տուրք տուող վիճակի մարդիկը չեն կրնար կրօնաւոր ըլլալ՝ առանց ծերակուտի հրամանին :

2Ը.

Ամուսնացելոց այն ժամանակ միայն հրաման կը արուի կրօնաւոր ըլլալու՝ երբոր ղեռահասակ զաւկրներ չունին, ու երկու ամուսինք եւս կը փափաքին կրօնաւորելու :

2Թ.

Կրօնաւորական վիճակ մտնողները՝ անով հրաժարած կըլլան անշարժ ստացուածոց տէր ըլլալէն, կրօնաւորեւէն ետքն եւս չեն կրնար որ եւ իցէ նոր անշարժ ստացուածք ունենալ. բայց արգելք չկայ որ այնպիսի անշարժ ստացուածքներ չզենն յօգուտ այն եկեղեցեաց եւ վանորդից՝ որոց կը վերաբերին իրենք : Երէ այս տեսակ ստացուածքը կրօնաւորին իյնայ ժառանգութեան իրաւամբ, պարտաւոր է զայն յանձնելու կամ ծախելու վեց ամսուան ժամանակի մէջ :

Ղ.

Կրօնաւորներուն արգիւյուած է որ եւ իցէ վաճառքով առուտուր ընելը. միայն իրենց յատուկ ձեռագործները կրնան ծախել, այն եւս իրենց Առաջնորդին հրամանաւոր :

ՂԱ.

Կրօնաւորին մահուրէն ետքը մնացած որ եւ իցէ շարժական ստացուածք՝ անոր վանքին կիցնայ՝ քէ որ կտակ չէ ըրած ու ինքը օրինաւոր ժառանգներ չունի :

ՂԲ.

Այն կրօնաւորներն որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սահմանադրութեանց զօրութեամբ բոլորութիւն կը ընդունին իրենց կողմանէն ելլելու, քաղաքական վիճակի դարձած ատեննին՝ այն իրաւունքները միայն կրնան վայելել որ ծննդեամբ ու սերնդեամբ սեպնական են իրենց, եւ նորէն

չեն ընդունիր այն արտօնութիւնները, աստիճաններն ու մեծութիւնները՝ զորս կրնային ձեռք ձգել կրօնաւորելէն առաջ, եւ ոչ այն ստացուածքներն որ ժառանգութեամբ մնացած են իրենց կամ կրօնաւորելէն առաջ իրենք արդարութեամբ վաստակել են :

ՂԳ.

Ամեն վանքի մէջ կրօնաւորներուն թիւը որոշուած պիտի ըլլայ, եւ ամեն տեղ կրօնաւորք՝ կուսանք ուրիշ պակաս պիտի չըլլան : Իսկ որ վանքերն որ կրօնաւորաց թիւը որոշ չէ՝ Էջմիածնայ Սիւննոդոսը վիճակաւոր Առաջնորդին առաջարկութեամբը՝ անոնց եկամուտներուն համեմատ այս բանիս համար ճիշդ կանոններ կը սահմանէ :

ՂԴ.

Հայոց վանքերուն մէջ՝ կրօնաւորաց եւ նորընծայից՝ թէ արանց եւ թէ կանանց՝ որոշեալ թիւէն իզատ, կրնան բնակիլ, վիճակաւոր Առաջնորդին հրամանաւր, արանց վանքերուն մէջ ծերացած եւ անօգնական քահանայք եւ պաշտօնեայք, հոն կապրին ու կընանգջին . նոյնպէս հոն եկեղեցական պաշտամանց կրնան վարժիլ չքաւոր եկեղեցականաց որդիքը, մանաւանդ որբերը . իսկ կանանց վանքերուն մէջ անօգնական այրիները, եկեղեցականաց դստերքն ու տարիքին առած օրիորդներ, ինչպէս նաեւ դեռահասակ այրիներ՝ կրթութիւն տալու եւ ձեռագործ սովորեցնելու համար :

ՂԵ.

Հայոց վանքերը վիճակաւոր Առաջնորդաց անմիջական ու լիակատար իշխանութեանը տակ են, եւ պարտական են տարուէ տարի մանրամասն հաշիւ տալու անոր իրենց ամէն գործողութեանցը վրայ : Վանական մեծաւորաց դէմ եղած գանգատները վիճակաւոր Առաջնորդաց կը մատուցուին :

ՂԶ.

Վանքերու համար կամաւոր տուրք ժողովելը՝ միայն վանքին գտնուած տեղը կրնայ լինել, այն եւս ամէն անգամ վիճակաւոր Առաջնորդին մասնաւոր հրամանաւր . իսկ Ռուսաստանի Հայոց ուրիշ վիճակներուն մէջ ողորմութիւն ժողովելը՝ Էջմիածնայ Սիւննոդոսին որոշմամբը կըլլայ՝ վիճակաւոր Առաջնորդին առաջարկութեամբ : Երբ եւ ինչ բանի համար եւս լինի, այսպիսի տուրքեր ժողովելու համար նոյն տեղին քաղաքական իշխանութենէն իսկ հրաման առնելու է :

ՂԷ.

Հայոց վանքերուն կառավարութիւնը՝ արանց վանքերունը՝ Առաջնորդներու ձեռք է, որ են վարդապետք կամ վանահարք, եւ կանանց վանքերուն՝ Մայրապետաց ձեռք : Թէ վանահարք եւ թէ մայրապետք վիճակաւոր Առաջնորդաց ընտրութեամբը կորոշուին, ու Էջմիածնայ Կաթողիկոսին հրամանաւր կը հաստատուին :

ՂԸ.

Հայոց վանահայրերն ու մայրապետները վանական գործողութիւնները մինակ չեն կատարեր, այլ միշտ գործակցութեամբ վանական ժողովոց, որոց նախագահ են վանահայրը կամ մայրապետը, եւ երկու ծերագոյն ու պատուաւոր միանձունք կամ միանձուհիք՝ որ վանհօրը կամ մայրապետին առաջարկութեամբը վիճակաւոր Առաջնորդէն կը հաստատուին :

ՂԹ.

Հայոց վանքերուն վանահայրերն ու մայրապետները իրենց գործակիցներուն հետ մեկտեղ կրնային որ վանքին մէջ եկեղեցական կանոններն ու վանական սահմանադրութիւններն կատարուին, եւ վանքին շարժական եւ անշարժ ստացուածքները ամբողջ պահուին . անոնք պատասխանատու են եկամուտներուն օրինաւոր գործածութեանն ու ընդհանրապէս իրենց յանձնուած վանքին բարեկարգութեանը համար :

Ճ.

Վանական ժողովը վանքին ամէն եկամուտներուն ու ծախքերուն պետք եղած հաշիւները կը գրէ, ու վանքին բոլոր շարժական եւ անշարժ ստացուածոցը ցուցակին հետ մեկտեղ տարուէ տարի վիճակաւոր Առաջնորդին քննութեանը կը մատուցանէ :

ՃԱ.

Երբոր վանահայր մը կամ մայրապետ մը մեռնի կամ փոխուի, վանական ժողովը քանի մը ծերագոյն կրօնաւորաց կամ միանձնուհեաց գործակցութեամբը վանքին բոլոր ստացուածոց ճիշդ ցուցակը կը շինէ ու վիճակաւոր Առաջնորդին կը մատուցանէ : Նոր վանահայրը կամ մայրապետը պաշտօնը յանձն առած ժամանակը այն ցուցակին համեմատ կընդունի վանահայրութիւնը կամ մայրապետութիւնը :